

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۱۶۸)

تعیین ارزش فعلی مسکوکات قدیمی

مجری طرح:

جعفر مهدی زاده

سرشناسه : مهدی زاده، جعفر، ۱۳۵۲ - مجری طرح
 عنوان و نام پدیدآور : تعیین ارزش فعلی مسکوکات قدیمی / مجری طرح جعفر مهدی زاده.
 مشخصات نشر : تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۶.
 مشخصات ظاهر : ی، ۲۰۵ ص. : جدول
 شابک : 978-964-825752-6

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یادداشت : پشت جلد به انگلیسی The Evaluating of Present Value of the Old Coins

یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۰۵-۲۰۳: همچنین به صورت زیرنویس

موضوع : سکه های ایرانی - - درجه بندی

موضوع : سکه های ایرانی - - قیمت ها.

شماره افزوده : پژوهشکده پولی و بانکی.

رده بندی کنگره : ۱۳۷۶ ت ۷ م / ۳۷۵۶ CJ

رده بندی دیویی : ۷۳۷/۴۹۵۵

شماره کتابخانه ملی : ۱۱۷۰۲۷۳

ISBN: 978-964-825752-6

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۵۷۵۲-۶

نام کتاب: تعیین ارزش فعلی مسکوکات قدیمی

مجری طرح: جعفر مهدی زاده

ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ج.ا.ا.

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: زمستان ۱۳۸۶

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قطع: وزیری

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، بعد از خیابان استاد مطهری، کوچه شهید رضا شکرایی، پلاک ۵۶.

کد پستی: ۱۵۶۷۷۱۴۸۱۱

تلفن: ۸۸۴۲۶۵۹۶ - ۸۸۴۱۹۱۸۴

فاکس: ۸۸۴۳۹۳۳۷

پست الکترونیکی: E-mail: info@mbra-cbi.org

(کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ز	پیشگفتار
ط	مقدمه
۱	فصل اول: بررسی منابع تحقیق
۱	۱-۱- مقدمه
۲	۱-۲- کتب تاریخی و سفرنامه‌ها
۱۹	۱-۳- کتب تحقیقی و پایان‌نامه‌های دانشجویی در خصوص مسکوکات قدیمی
۲۹	۱-۴- مقالات
۳۳	۱-۵- موزه‌ها
۳۵	فصل دوم: اطلاعات مربوط به سکه‌های قدیمی
۳۵	۲-۱- مقدمه
۳۷	۲-۲- اطلاعات سکه‌های قدیمی
۳۸	۲-۲-۱- سکه‌های ضربی
۴۷	۲-۲-۲- سکه‌های ماشینی
۱۴۷	فصل سوم: بررسی تحولات پولی ایران در دوره مورد مطالعه
۱۴۷	۳-۱- مقدمه
۱۴۷	۳-۲- سیر تطورات پولی
۱۴۸	۳-۲-۱- معاملات تهاتری
۱۴۸	۳-۲-۲- پول کالایی
۱۴۹	۳-۲-۳- پول فلزی
۱۵۱	۳-۲-۴- پول کاغذی (اسکناس)

- ۱۵۲ ۳-۳- بررسی اوضاع پولی ایران
- ۱۵۲ ۳-۳-۱- اوضاع پولی در دوره حکومت صفویه
- ۱۵۵ ۳-۳-۲- اوضاع پولی در دوره حکومت افغان‌ها
- ۱۵۶ ۳-۳-۳- اوضاع پولی در دوره حکومت افشاریه
- ۱۵۶ ۳-۳-۴- اوضاع پولی در دوره حکومت زندیه
- ۱۵۷ ۳-۳-۵- اوضاع پولی در دوره حکومت قاجاریه
- ۱۵۹ ۳-۳-۶- اوضاع پولی در دوره حکومت پهلوی

۱۶۵ فصل چهارم: مبانی نظری ارزش

- ۱۶۵ ۴-۱- مقدمه
- ۱۶۵ ۴-۲- ارزش در مکاتب اقتصادی
- ۱۶۸ ۴-۲-۱- تحولات نظریه ارزش قبل از کلاسیک‌ها
- ۱۷۱ ۴-۲-۲- نظریه ارزش در مکتب کلاسیک‌ها
- ۱۷۶ ۴-۲-۳- ارزش در نظریات کارل مارکس
- ۱۷۸ ۴-۲-۴- مارژینالیست‌ها
- ۱۸۱ ۴-۳- ارزش از نظر فقیهان

۱۸۵ فصل پنجم: تعیین ارزش مسکوکات قدیمی

- ۱۸۵ ۵-۱- مقدمه
- ۱۸۶ ۵-۲- مثلی و قیمی
- ۱۹۰ ۵-۳- شیوه‌های تعیین ارزش روز مسکوکات قدیمی
- ۱۹۱ ۵-۳-۱- روش برابری قدرت خرید مسکوکات
- ۱۹۲ ۵-۳-۲- روش ارزش ذاتی (موجودی فلز گرانبها)

۱۹۵ ضمیمه: بانک اطلاعاتی سکه‌های قدیمی

۲۰۳ فهرست مأخذ

فهرست جداول

عنوان

صفحه

- جدول (۱-۱): واحدهای پولی در دوران ناصرالدین شاه ۴
- جدول (۱-۲): وضعیت قران نقره پیش از برچیده شدن ضربخانه‌های محلی ۶
- جدول (۱-۳): ارزش بعضی از مسکوکات دوران صفویه ۱۳
- جدول (۱-۴): وضعیت قران نقره در دوره قاجاریه ۱۵
- جدول (۱-۵): کاهش عیار نقره پول ایران در دوره‌های منتخب ۱۸
- جدول (۱-۶): مسکوکات دوره آغا محمد خان قاجار ۲۱
- جدول (۱-۷): مسکوکات رایج در دوره پهلوی ۲۶
- جدول (۱-۸): دستور العمل ناصرالدین شاه در رابطه با ضرب سکه در سال ۱۲۷۳ هـ. ق. (۱۸۵۷ م.) ۲۸
- جدول (۲-۱): سکه‌های رایج در دوره شاه اسماعیل صفوی ۵۰
(۹۰۶-۹۳۰ هـ. ق.)
- جدول (۲-۲): سکه‌های رایج در دوره شاه طهماسب اول ۵۴
(۹۳۰-۹۸۰ هـ. ق.)
- جدول (۲-۳): سکه‌های رایج در دوره شاه اسماعیل دوم ۵۸
(۹۸۴-۹۸۵ هـ. ق.)
- جدول (۲-۴): سکه‌های رایج در دوره سلطان محمد خدابنده ۵۹
(۹۸۵-۹۹۵ هـ. ق.)
- جدول (۲-۵): سکه‌های رایج در دوره شاه عباس اول ۶۰
(۹۹۶-۱۰۳۸ هـ. ق.)
- جدول (۲-۶): سکه‌های رایج در دوره شاه صفی اول ۶۳
(۱۰۳۸-۱۰۵۲ هـ. ق.)

- ۶۴ جدول (۲-۷): سکه‌های رایج در دوره شاه عباس دوم
(۱۰۷۷-۱۰۵۲ ه. ق.)
- ۶۵ جدول (۲-۸): سکه‌های رایج در دوره شاه صفی دوم (سلیمان
اول) (۱۱۰۷-۱۱۰۵ ه. ق.)
- ۶۷ جدول (۲-۹): سکه‌های رایج در دوره شاه سلطان حسین اول
(۱۱۳۵-۱۱۰۵ ه. ق.)
- ۷۴ جدول (۲-۱۰): سکه‌های رایج در دوره شاه طهماسب دوم
(۱۱۴۴-۱۱۳۵ ه. ق.)
- ۷۷ جدول (۲-۱۱): سکه‌های رایج در دوره شاه عباس سوم
(۱۱۴۸-۱۱۴۴ ه. ق.)
- ۷۹ جدول (۲-۱۲): سکه‌های رایج در دوره سام میرزا (۱۱۵۷-۱۱۶۰
ه. ق.)
- ۷۹ جدول (۲-۱۳): سکه‌های رایج در دوره شاه سلیمان دوم
(۱۱۶۳-۱۱۶۲ ه. ق.)
- ۸۰ جدول (۲-۱۴): سکه‌های رایج در دوره شاه اسماعیل سوم
(۱۱۶۹-۱۱۶۳ ه. ق.)
- ۸۱ جدول (۲-۱۵): سکه‌های رایج در دوره محمود افغان
(۱۱۳۷-۱۱۳۵ ه. ق.)
- ۸۲ جدول (۲-۱۶): سکه‌های رایج در دوره شاه اشرف افغان
(۱۱۴۲-۱۱۳۷ ه. ق.)
- ۸۳ جدول (۲-۱۷): سکه‌های رایج در دوره آزاد خان (۱۱۶۶-۱۱۶۹
ه. ق.)
- ۸۴ جدول (۲-۱۸): سکه‌های رایج در دوره نادر شاه افشار
(۱۱۶۰-۱۱۴۸ ه. ق.)
- ۹۰ جدول (۲-۱۹): سکه‌های رایج در دوره عادل (علی) شاه افشار
(۱۱۶۱-۱۱۶۰ ه. ق.)
- ۹۲ جدول (۲-۲۰): سکه‌های رایج در دوره ابراهیم شاه افشار
(۱۱۶۲-۱۱۶۱ ه. ق.)

- جدول (۲-۲۱): سکه‌های رایج در دوره شاه افسار (۱۱۶۱-۱۲۱۰ هـ. ق.) ۹۳
- جدول (۲-۲۲): سکه‌های رایج در دوره کریم خان زند (۱۱۶۳-۱۱۹۳ هـ. ق.) ۹۷
- جدول (۲-۲۳): سکه‌های رایج در دوره ابوالفتح خان زند (۱۱۹۳-۱۱۹۳ هـ. ق.) ۱۰۴
- جدول (۲-۲۴): سکه‌های رایج در دوره صادق خان زند (۱۱۹۳-۱۱۹۹ هـ. ق.) ۱۰۴
- جدول (۲-۲۵): سکه‌های رایج در دوره علی مراد خان زند (۱۱۹۳-۱۱۹۹ هـ. ق.) ۱۰۵
- جدول (۲-۲۶): سکه‌های رایج در دوره جعفرخان زند (۱۱۹۹-۱۲۰۳ هـ. ق.) ۱۰۶
- جدول (۲-۲۷): سکه‌های رایج در دوره لطفعلی خان زند (۱۲۰۳-۱۲۰۹ هـ. ق.) ۱۰۶
- جدول (۲-۲۸): سکه‌های رایج در دوره محمد حسن خان قاجار (۱۱۶۳-۱۱۷۲ هـ. ق.) ۱۰۷
- جدول (۲-۲۹): سکه‌های رایج در دوره آغا محمد خان قاجار (۱۱۹۳-۱۲۱۱ هـ. ق.) ۱۰۸
- جدول (۲-۳۰): سکه‌های رایج در دوره فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۲-۱۲۵۰ هـ. ق.) ۱۱۰
- جدول (۲-۳۱): سکه‌های رایج در دوره سلطان علی شاه قاجار (۱۲۵۰-۱۲۵۰ هـ. ق.) ۱۲۱
- جدول (۲-۳۲): سکه‌های رایج در دوره محمد شاه قاجار (۱۲۵۰-۱۲۶۴ هـ. ق.) ۱۲۲
- جدول (۲-۳۳): سکه‌های رایج در دوره ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۶۴-۱۳۱۳ هـ. ق.) ۱۲۷
- جدول (۲-۳۴): سکه‌های ماشینی رایج در دوره ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۶۴-۱۳۱۳ هـ. ق.) ۱۳۳

- ۱۳۶ جدول (۲-۳۵): سکه‌های ماشینی رایج در دوره مظفرالدین شاه قاجار (۱۳۱۴-۱۳۲۴ هـ. ق.)
- ۱۳۸ جدول (۲-۳۶): سکه‌های ماشینی رایج در دوره محمد علی شاه قاجار (۱۳۲۴-۱۳۲۷ هـ. ق.)
- ۱۳۹ جدول (۲-۳۷): سکه‌های ماشینی رایج در دوره احمد شاه قاجار (۱۳۲۷-۱۳۴۴ هـ. ق.)
- ۱۴۲ جدول (۲-۳۸): سکه‌های ماشینی رایج در دوره رضا شاه پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۲۰ هـ. ش.)
- ۱۴۵ جدول (۲-۳۹): سکه‌های ماشینی رایج در دوره محمد رضا شاه پهلوی (۱۳۲۰-۱۳۵۷ هـ. ش.)
- ۱۵۴ جدول (۳-۱): معادل وزنی یک تومان نقره در دوره حکومت پادشاهان مختلف سلسله صفویه
- ۱۵۵ جدول (۳-۲): معادل وزنی یک تومان نقره در دوره حکومت افغان‌ها
- ۱۵۶ جدول (۳-۳): معادل وزنی یک تومان نقره در دوره حکومت پادشاهان مختلف سلسله افشاریه
- ۱۵۷ جدول (۳-۴): معادل وزنی یک تومان نقره در دوره حکومت پادشاهان مختلف سلسله زندیه
- ۱۵۹ جدول (۳-۵): معادل وزنی یک تومان نقره در دوره حکومت پادشاهان مختلف سلسله قاجاریه
- ۱۶۴ جدول (۳-۶): معادل وزنی طلای خالص یک ریال در سلسله پهلوی

پیشگفتار

مراکز پژوهشی و مؤسسات تحقیق و توسعه نقش قابل توجهی را در بررسی مسائل مهم علمی در عرصه برنامه‌های رشد و توسعه اقتصادی کشورها ایفا می‌نمایند. این گونه مؤسسات با معرفی ابداعات و نوآوری‌های علمی، بسترهای لازم را برای افزایش کارایی و بهره‌وری در بخش‌های تولیدی کشور، و نهایتاً افزایش توان و استعدادها بالقوه و بالفعل اقتصادی فراهم می‌آورند.

پژوهشکده پولی و بانکی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از مراکز تخصصی اقتصادی در سال‌های اخیر از جایگاه ویژه‌ای در عرصه معرفی نوآوری‌ها و ابداعات مالی و پولی در نظام بانکی و اقتصادی کشور برخوردار گردیده است. این مرکز با اتکاء بر تجربه نسبتاً بلندمدت خود، بیش از ۱۷ سال فعالیت در عرصه‌های تحقیقاتی، از قبیل: برگزاری کنفرانس‌های سالانه و ماهانه، برپایی کارگاه‌های پژوهشی، انتشار بیش از ۲۰۰ عنوان کتاب، انتشار دو فصلنامه تخصصی اقتصادی به زبان‌های فارسی و انگلیسی، و انتشار منظم بولتن پیش‌بینی‌های فصلی اقتصادی و همچنین تأمین نیازهای آماری و اطلاعاتی پژوهشگران، استادان، و دانشجویان از طریق توسعه کتابخانه تخصصی خود و مرکز اطلاع‌رسانی، سهم بسزایی را در تحقق اهداف اقتصادی کشور، خصوصاً در بخش‌های پولی و بازار سرمایه، داشته است. بسیاری از سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات مهم اقتصاد کشور، خصوصاً در بخش‌های پولی و سرمایه، ثمره مباحث ارائه شده در سمینارها و مطالعات انجام شده در این پژوهشکده بوده است.

کتاب حاضر در پنج فصل به بررسی چگونگی تعیین ارزش فعلی مسکوکات قدیمی می‌پردازد. در فصل اول، منابع تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرند. فصل دوم اطلاعات مربوط به سکه‌های قدیمی را مطالعه می‌نماید. فصل سوم تحولات پولی ایران را در دوره مورد مطالعه تحلیل نموده است. در فصل چهارم مبانی نظری ارزش در مکاتب مختلف اقتصادی بررسی شده و در آخر ارزش را از نظر فقیهان بیان می‌کند. نهایتاً در فصل پنجم، تعیین ارزش مسکوکات قدیمی مطالعه می‌شود. ضمیمه‌ای که در انتهای کتاب آمده است بانک اطلاعاتی سکه‌های قدیمی را معرفی می‌نماید.

کتابی که مطالعه می‌فرمایید، تحت فرآیند ویرایش فنی و ادبی قرار گرفته؛ و در پی تلاش دیگر همکاران این پژوهشکده، به زیور طبع آراسته گشته است؛ و جا دارد که از همکاری و کوشش ایشان تشکر و قدردانی نمایم.

پژوهشکده پولی و بانکی امیدوار است که انتشار این کتاب مورد استفاده علاقه‌مندان، مسئولین، و کارشناسان قرار گیرد؛ و نقطه شروعی برای پژوهش‌های تکمیلی در این زمینه باشد.

دکتر احمد مجتهد

مشاور رئیس کل بانک مرکزی ج.ا.ا.

و

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی

مطالعه اوضاع پولی دوران گذشته، بیان‌کننده شرایط پُر آشوب ضرب سکه در آن زمان‌ها می‌باشد. در این میان، شیوه ضرب سکه که به صورت غیر متمرکز و به شکل دستی انجام می‌شده، به همراه تحولات پی در پی قدرت‌های سیاسی، منشأ بسیاری از این نابسامانی‌ها بوده است. بسیاری از نابسامانی‌های یاد شده، پس از تغییر شیوه ضرب سکه - از دستی به ماشینی - و تمرکز فعالیت ضربخانه‌های منطقه‌ای در یک ضربخانه مرکزی، از میان رفتند. به همین دلیل نیز ویژگی‌های مشخصه - شامل: جنس، وزن، و ارزش - مسکوکات قدیمی که در تعیین ارزش فعلی آنها کاربرد دارند، بر حسب سال و محل ضرب و نیز شیوه ضرب این مسکوکات بسیار متغیر هستند.

علاوه بر این، تعیین ارزش فعلی مسکوکات قدیمی که زمانی خود به عنوان معیار ارزش‌گذاری سایر کالاها به کار می‌رفته‌اند، کمی پیچیده خواهد بود. شناخت پیچیدگی‌های یاد شده، در وهله اول مستلزم شناخت اوضاع پولی ادوار گذشته می‌باشد؛ که در مراحل انجام تحقیق حتی المقدور به آن پرداخته شده است. در فصل اول، منابع تحقیق شناسایی شده‌اند. منابع ارائه شده در این فصل، در بردارنده اطلاعات مورد نیاز در تعیین ارزش مسکوکات قدیمی بوده‌اند. این اطلاعات شامل: سال ضرب، محل ضرب، ارزش، جنس، و وزن مسکوکات قدیمی می‌باشد. از این رو، از درج آن دسته از منابعی که مشخصاً دوبرگیرنده این اطلاعات اساسی نبوده‌اند، خودداری شده است.

در فصل دوم، اطلاعات جمع‌آوری شده از منابع مختلف، بر حسب سلسله‌های حکومتی؛ و در درون هر سلسله، بر اساس دوره زمامداری پادشاهان مختلف، دسته‌بندی شده است. دسته‌بندی اطلاعات یاد شده، علاوه بر این که امکان مناسبی را برای تحلیل اوضاع پولی ایران در ادوار مختلف فراهم می‌آورد، شرایط بهتری را جهت جستجوی اطلاعات مورد نیاز کاربران ایجاد می‌کند. طبقه‌بندی اطلاعات پراکنده مسکوکات قدیمی، مبنای طراحی و ایجاد بانک اطلاعاتی مسکوکات قدیمی را نیز فراهم نموده است.

در فصل سوم، ابتدا خلاصه‌ای از تاریخچه نظام‌های پولی ارائه شده است. پس از آن، اوضاع پولی ایران در دوره مورد مطالعه - ابتدای دوره صفویه تا انتهای سلسله پهلوی - بر اساس اطلاعات فصل دوم، و در چهارچوب تطورات نظام‌های پولی تحلیل شده است. این بررسی شرایط بهتری را برای انتخاب روش تعیین ارزش مسکوکات قدیمی - در ادامه تحقیق - فراهم می‌آورد.

پس از آن، مفهوم ارزش در مکاتب مختلف اقتصادی، به اجمال در فصل چهارم ارائه شده است. ارزش به عنوان یک مفهوم کلیدی اقتصاد، و به لحاظ جایگاهی که در بنای نظریات اقتصادی دارد؛ از گذشته‌های دور محل بحث و اختلاف نظر اقتصاددانان بوده است. به همین دلیل، سعی شده تا به منظور جلوگیری از اطناب بحث، صرفاً به موارد و افتراقات اساسی اشاره شود.

برآورد ارزش مسکوکات قدیمی، بیشتر برای تعیین حقوق موقوفات و ارزش روز مهریه‌هایی که بر اساس این مسکوکات ارزش‌گذاری شده‌اند، مورد استفاده خواهد بود. بنابراین، انتخاب روش محاسبه ارزش فعلی مسکوکات مذکور باید با اصول حقوق اسلامی همخوانی داشته باشد؛ که در حد بضاعت، مدتظر این تحقیق بوده است. به همین دلیل، بخش جداگانه‌ای از فصل چهارم به تبیین مبانی فقهی ارزش در اسلام اختصاص یافته است.

هر یک از موارد حقوق موقوفات و یا مهریه، حقی است از جانب واقف یا زوج، که به ترتیب: بر عهده متولی یا زوج می‌باشد. به این ترتیب، لازم است که حقوق مربوط به وقف‌نامه‌ها یا عقدنامه‌های فوق‌الذکر، در چهارچوب بحث ضمان در حقوق اسلامی تعیین شوند. به این ترتیب، فصل پنجم با ارائه مقدمه‌ای در بحث مثلی و قیمی شروع شده است. پس از آن، روش تعیین ارزش مسکوکات قدیمی بر اساس مطالب ارائه شده در خصوص بحث ارزش در اسلام، و نیز مقدمه عنوان شده درباره مثلی و قیمی مورد بررسی قرار گرفته است.